The article is dedicated to the leading literary technique of modernism – the stream of consciousness. The author has researched its correlation with the main ideological tendencies of modernism, in particular its adequacy to the neomythological mentality. The key moments of the terminology discussion and the types of stream of consciousness have been examined. The author has analyzed the major directions of the stream of consciousness development and has traced them in the works of the outstanding representatives of this literary technique – J. Joyce, V. Woolf.

Key words: *stream of consciousness; inner monologue; stream of unconsciousness; Similarity, timing, mechanical reception.*

УДК 811.111

Лисак Г. О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри практики іноземної мови
та методики викладання
Хмельницького національного університету
E-mail: lysak_halyna@ukr.net

ПОШИРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СВІТІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Статтю присвячено розгляду процесів поширення англійської мови у світі в контексті глобалізації. Розглянуто статус англійської мови як світової lingua franca, проаналізовано еволюційні зміни, що зумовлюють появу нових варіантів англійської мови та процес завоювання англійською мовою панівних позицій у мовній сфері країн ЄС.

Ключові слова*: lingua franca, глобалізація, різновиди англійської мови, глобальна англійська.*

На сучасному етапі все більш вагомого значення в системі української освіти набувають «світові мови». Ідеться передусім про стрімке поширення англійської мови, яке доречно, на нашу думку, віднести до глобальних тенденцій сьогодення.

Статистика свідчить, що англійською мовою нині вільно володіють близько 670 млн. осіб, а в межах «розумної компетентності» – приблизно 1,2–1,5 млрд. осіб [8, с. 95]. Крім того, у світі з 1000 наукових публікацій 760 виходять англійською мовою [6, с. 112]. Саме цією мовою подається 80 % інформації в мережі Інтернет, хоча для 40 % користувачів англійська мова не є ані рідною, ані першою. Англомовні країни виробляють близько 40 % світового валового внутрішнього продукту. Отже, жодною мовою раніше в історії не розмовляла така велика кількість людей і, до того ж, ніколи раніше в історії не існувало такої кількості стандартизованих мов, як сьогодні – 1,2 тис. [2, с. 135].

Починаючи із 60-х років XX століття, в науковій та публіцистичній літературі з'явилося чимало публікацій, присвячених статусу англійської мови в контексті світової глобалізації (В. Алпатов, К. Артем'єва, В. Нестеренко, О. Хоменко, І. Пантєлєєва, Д. Крістал, Д. Греддол, Б. Качру, Т. Макартур, Р. Філіпсон та інші). Останні дослідження декларують роль англійської не стільки як світової lingua franca, а як ресурсу, що гарантує доступ до фінансової, економічної, політичної сфер глобалізованих стосунків, а отже – до багатства та благополуччя [13]. Відповідно, спостерігається термінологічне розмаїття характеристик, що їх приписують англійській мові, підкреслюючи її статус: глобальна англійська (Global English, English as a global language) [14], світова англійська (World English) [4], світова стандартизована розмовна англійська (World Standard Spoken English) [8], світові англійські (World Engilshes) [13], англійська мова як мова міжнародного розвитку (English as a language for international development) тощо.

Слід зазначити, що всі ці терміни характеризують одне й теж саме явище – ними підтверджується статус глобальної мови, проте вони не є синонімічними, а ілюструють різне теоретичне

підґрунтя, тобто питання визначення реального статусу англійської мови у світі й досі відкрите.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні статусу англійської мови як світової lingua franca, аналізі еволюційних змін, що зумовили появу нових варіантів англійської мови, та процесу завоювання англійською мовою панівних позицій у мовній сфері країн ЄС.

Глобальна англійська – це культурна і політична реальність XXI ст. За визначенням низки дослідників, для досягнення статусу глобальної мова повинна відповідати таким критеріям, як: широка географія застосування, значна кількість її носіїв як рідної мови, статус державної, офіційної чи регіональної, використання як засобу спілкування в таких сферах діяльності, як державне управління, судочинство, засоби масової інформації, освіта та домінуюча роль в іншомовній підготовці великої кількості країн [9, с. 422]. Як наслідок, у сучасній соціолінгвістиці існує сталий стереотип щодо ролі англійської мови як глобального вербального «посередника» [7, с. 206]. Постає питання: що вирізняє англійську мову поміж інших, що зумовило поширення саме англійської мови у світі?

Перш за все, це зумовлено історичними подіями. Після завершення Другої світової війни у світі відбувся стрімкий розвиток наукової, технологічної та економічної діяльності, що створило суспільство, в якому домінували дві рушійні сили – технології та торгівля. Їхній розвиток зумовив потребу становлення певної мови міжнародного спілкування [11]. Т. Хатчінсон стверджує, що становленню англійської мови як засобу міжнародного спілкування значно сприяла економічна міць США у післявоєнний період [11, с. 6]. Англійська мова стала інструментом, котрий здатний об’єднати всі сфери професійної та суспільної діяльності людини.

На поширення англійської мови у світі вплинули такі чинники, як традиційне вивчення цієї мови місцевими елітами для

розширення можливостей у колишніх колоніях Великобританії на різних континентах (Індія, Гонконг, Філіппіни); використання цієї мови офіційними міжнародними організаціями, при цьому штаб-квартира однієї із найвпливовіших з них, ООН, знаходиться в Нью-Йорку. Світовий статус англійської мови зумовлений зовнішніми чинниками, які стосуються вагомості та впливовості народу, який є її носієм. До того ж, ці поняття розглядаються в політичному, економічному, технологічному, освітньому та культурному контекстах [9, с. 426].

Згідно з теорією Р. Філіпсона, англійська мова реалізує владні амбіції її носіїв як рідної мови за межами їх проживання, змістивши центр уваги на носіїв її як другої іноземної мови, оскільки за допомогою останніх набагато легше розширити сферу свого впливу. Дослідник знаходить в англійській мові імперський контекст, результатом чого постають механізми символічного пригнічення, заміни, виключення, застосовані щодо інших мов. Р. Філіпсон висуває радикальну тезу щодо необхідності визнання лінгвістичного імперіалізму, критикуючи опонентів за спроби поєднання англійської мови і прогресу, за ігнорування ними збільшення глобальних та локальних суперечностей, що мають катастрофічні екологічні й культурні наслідки. Глобалізація англійської мови виявляється пов’язаною із занепадом інших мов, що, на думку вченого, не є природним вибором на користь прогресу. Тому лінгвістика не в змозі надати всебічний аналіз проблем колоніалізму, глобалізації, культурної гегемонії, освіти, ЗМІ, мультилінгвізму, офіційної національної мови і мов меншин. Теорія глобальної англійської мови фактично не висвітлює проблеми існування лінгвістичної ієрархії, що почала виникати ще за доби колоніалізму. Р. Філіпсон убачає в цьому підтвердження того, що існуючий світовий лад служить інтересам лише обраних – Заходу й еліті, які співпрацюють з ним, тобто без відповідних мовних політик глобальна система не змогла б існувати [3]. Саме

сукупність вищезазначених факторів, як зазначає дослідник глобальної англійської Д. Крістал [7], і зробила англійську мову мовою lingua franca.

Однак роль англійської як lingua franca закріпилася у XX ст. головним чином завдяки появі нових комунікаційних технологій (доступу до мережі Інтернет, зокрема широкосмугового; мобільного зв'язку; локальних комп'ютерних мереж), великих багатонаціональних компаній (з-поміж підприємств харчового сектору економіки це – Coca-Cola (США), Western NIS Enterprise Fund (США), McDonald's (США), Cargill (США), Wimm Bill Dann (Росія), Nestle (Швейцарія), Kraft Foods (США) та South Food (Швеція)), розвитку засобів масової інформації (радіо, Інтернет-радіо, кабельні мережі, супутникове телебачення, цифрове телебачення, Інтернет), культури, росту мобільності у цілому світі.

У наші дні вже неможливо стверджувати про існування «англійської мови» як такої, оскільки світ зіткнувся з багатьма Englishes [12]. Самі англійці більше не мають монополії на англійську мову. Крім того, вона перестає бути прив'язаною до носіїв мови і починає існувати окремо від них, уже не будучи американською чи британською, а дедалі більше перетворюючись саме на глобальну англійську як явище. Це означає, що англійська мова починає функціонувати незалежно і відокремлено від своїх носіїв. Фахівці стверджують, що до англомовного світу належить близько півтора мільярда осіб [1, с. 324]. У наші дні мова продовжує поширюватися світом, фрагментуючись у багато місцевих діалектів, які отримали назву Englishes – англійські мови.

У сучасній соціолінгвістиці існує декілька класифікацій результатів еволюціонування англійської мови за період її динамічного розвитку з початку 17-го сторіччя. Проте спільною ознакою для всіх є три різновиди англійської мови. Традиційно англійську мову диференціюють у такий спосіб:

1) англійська як рідна (English as a native/ the first language), якою спілкуються її носії (Native/first language speakers) у Великобританії, Північній Америці, Австралії та Новій Зеландії (тобто на своїй первісній батьківщині і в колоніальних поселеннях, де населення європейського походження утворило демографічну більшість);

2) англійська як офіційна мова (English as the second language) або креольська англійська (Creole English), якою спілкуються всі ті, для кого англійська мова не є рідною, а другою (Second language speakers), і використовується як офіційний засіб внутрішньодержавного та міжособистісного спілкування. Це офіційні мови Індії, країн Східної та Західної Африки (Гана, Ямайка, Ліберія) та Азії (Сінгапур, Філіппіни) тощо;

3) англійська як іноземна (English as a foreign language), яка використовується як засіб спілкування для всіх, хто вивчає англійську мову як іноземну. Ця модель останнім часом піддається критиці, оскільки її складно застосувати в контексті мультилігвізму [7].

Інша класична модель пропонує класифікацію варіантів англійської мови у вигляді трьох концентричних кіл [13]:

1) «inner circle» – внутрішнє коло – включає переважно носіїв мови таких країн, як Великобританія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія. Наприкінці XX ст. вони становили 5,5 % населення світу (400 млн. носіїв);

2) «outer circle» – охоплює території, де англійська мова вивчається і використовується як друга мова. Сюди належать переважно колишні колонії Британської імперії, де англійська мова слугує засобом для комунікації між спільнотами, які розмовляють різними мовами;

3) «expanding circle» – коло, яке розширюється і охоплює усіх тих, хто вивчає і використовує англійську мову як іноземну. Саме це коло представляє території, які з середини XX ст. зазнали

найбільшого зростання. З наведених у численних дослідженнях статистичних даних щодо кількості людей, які спілкуються англійською мовою, науковці відзначають, що ті, які належать до «outer circle» та «expanding circle», значно перевищують за своєю чисельністю носіїв мови. За твердженням дослідника Д. Греддола, саме ці дві категорії вирішуватимуть долю англійської мови в майбутньому [10]. Така модель є англоцентричною і, відповідно, передбачає лідируючу роль носіїв мови в подальшому її глобальному розповсюджені.

Відомий лінгвіст Т. Макартур вважає, що існування різноманітних її діалектів і варіантів у майбутньому призведе до розподілу англійської на взаємно незрозумілі мови. Аналізуючи усю сукупність різновидів, притаманних сучасній англійській мові, Т. Макартур доходить висновку, що їх можна визначати як реальних або, принаймні, потенційних членів нової мовної сім'ї [4].

Науковці [8; 10; 12] вважають, що кожний новий варіант англійської мови під впливом нового культурного оточення знаходить вираження у новій мовній моделі, яка реалізується на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях. Така модель повинна мати локальний характер і характеризувати мовлення не окремих носіїв, а соціуму. Усі інновації також набувають рис системності і відображають своєрідність та особливість регіональних варіантів. Вони можуть бути представлені як запозиченнями із мов місцевого населення, так і змішаним вживанням структурних елементів англійської та місцевої мов, і що найважливіше, вони виконують свою комунікативну функцію лише у цьому регіоні.

Зазначене підштовхує нас до висновку, що англійська мова починає функціонувати автономно від своїх носіїв. Ми спостерігаємо абсолютно нове явище, яке має назву World Standard Spoken English (стандартна світова розмовна англійська) (Д. Крістал [8]) або «globish» [4]. Поява globish є свого роду

підтвердженням вище наведених слів Д. Греддола про нові різновиди англійської мови. Ще один термін належить Б. Качру [13] – World Englishes (світові англійські мови). Б. Качру стверджує, що цей термін відображає функціональні та формальні зміни, різні соціолінгвістичні контексти, діапазони та різновиди англійської мови у творчості, різні види акультурації [13, с. 3]. На наш погляд, термін «англійські мови» (Д. Крістал [8]) є за своїм змістом ширший, ніж «світові англійські» (Б. Качру [13]), оскільки в першому випадку мається на увазі те, що англійська вже асимілювалася з різними мовами. Не менш влучною є й інша назва glocal English – синтез слів global (глобальний) та local (місцевий, глобальний). За визначенням професора Сінгапурського університету А. Пакір [14] «glocal English» є своєрідною реакцією на глобалізацію і є мовою, що має міжнародний статус, але поряд з тим і відображує місцеву (розуміємо національну) ідентичність.

Проте процес завоювання англійською мовою панівних позицій у мовній сфері інших країн (зокрема країн ЄС) викликає гострі дискусії в неангломовних спільнотах та сприяє вживанню протекціоністських заходів з метою протидії її надмірному поширенню. Перспектива домінування англійської мови в комунікативному просторі вже сьогодні змусила європейських інтелектуалів усвідомити необхідність заохочення громадян вивчати другу мову, яка не є мовою міжнародного спілкування. Вони запропонували концепцію personal adaptive language, суть якої полягає в тому, щоб кожна людина вивчила легку для засвоєння іноземну мову. Друга мова має бути близькою до першої – рідної, таким чином запроваджується концепція другої рідної мови (second mother tongue), вивчення якої розпочинатиметься в школі та триватиме у закладі вищої освіти. Оволодіння такою другою мовою має супроводжуватися вивченням історії, культури та літератури відповідного народу [5].

Як бачимо, англійська мова на хвилі глобалізації підкорила сучасний світ і стала основним засобом міжкультурної комунікації. Її поширенню і розповсюдженню сприяло багато факторів, серед яких відзначають домінування двох потужних імперій – британської та американської, посилення могутності США як світового політичного та економічного лідера і стрімкий поступ через мережу Інтернет. Ще одна важлива тенденція сучасного світу – це фрагментація англійської мови на місцеві діалекти – Englishes. Такі діалекти мають локальний характер і характеризують мовлення не окремих носіїв, а соціуму. Для них характерні численні інновації, які стають системними і відображають своєрідність цих регіональних варіантів.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні проблеми варіативності на різних мовних рівнях, дослідженні національно-культурної специфіки системних норм, з'ясуванні, як локальна англійська мова відрізняється від стандартної англійської, а також як саме рідна мова мовців впливає на використання граматичних та лексичних структур при спілкуванні англійською.

Список використаної літератури

1. Бородина Д. С. Английский лингва франка – за и против / Д. С. Бородина // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Том 24 (63). – № 1. – Часть 1. – С. 324–331.

2. Ковальова Т. В. Державне регулювання мовних відносин в умовах глобалізації / Т. В. Ковальова // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2 (11). – С. 132–138.

3. Ларченко В. В. Теория лингвистического империализма Р. Филлипсона vs теория глобального английского языка Д. Кристала: [электронный ресурс] / В. В. Ларченко. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/10._ENXXIV_2007/Philosophia/21685.doc.htm.

4. Нестеренко В. С. Проблемы существования и перспективы развития глобального английского в современном мире: [электронный

ресурс] / В. С. Нестеренко. – Режим доступа : http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/14/image/14-046.pdf.

5. Пелагеша Н. Є. Мовна політика як інструмент розвитку комунікативного простору Європейського Союзу / Н. Є. Пелагеша // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 3 (16). – С. 28–39.

6. Хабермас Ю. Постнациональная констелляция и будущее демократии / Ю. Хабермас // Логос. – 2003. – № 4–5 (39). – С. 110–118.

7. Хоменко О. Роль англійської мови в умовах глобалізації / О. Хоменко // Вища школа. Гуманізація навчального процесу : збірник наукових праць. – 2013. – Вип. LXI. – С. 203–217.

8. Crystal D. English as a Global Language / David Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 120 p.

9. Crystal D. English Worldwide / D. Crystal, R. Hogg and D. Denison (eds) // A History of the English Language. – Cambridge : CUP, 2006. – P. 420–439.

10. Graddol D. English Next: Why Global English May Mean the End of «English as a Foreign Language»: [електронний ресурс]. – Режим доступу : www.britishcouncil.org/learning-researchenglish-next.pdf

11. Hutchinson T. English for Specific Purposes: A learning-centered approach / T. Hutchinson, A. Waters. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 183 c.

12. Jenkins J. World Englishes / J. Jenkins. – London : Routledge, 2003. – 233 p.

13. Kachru B. World Englishes : approaches, issues and resources / B. Kachru // Language Teaching. – 1992. – N. 25. – Cambridge : CUP. – P. 1–14.

14. Globalisation Erodes Local Languages, Fuels «GlocalË English»: [електронний ресурс]. – Режим доступу : www.freerepublic.com/focus/f-news/957263/posts

Лысак Г. А. Распространение английского языка в мире в контексте глобализации.

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению процессов распространения английского языка в мире в контексте глобализации. Рассмотрены статус английского языка как мирового lingua franca, проанализированы

эволюционные изменения, обусловливающие появление новых вариантов английского языка и процесс завоевания английским языком господствующих позиций в языковой сфере стран ЕС.

***Ключевые слова**: lingua franca, глобализация, разновидности английского языка, глобальный английский.*

Lysak H. O. Spread of English in the World in the Context of Globalization.

Summary

The paper focuses on the processes of spreading of English across the world in the context of globalization. Main reasons for spreading of English language have been analyzed. Among them scientists distinguished the following: historical events (rapid development of technology and trade caused the emergence of a certain language for international communication); the use of this language by official international organizations; the influence of the people who are its native speakers.

English represents the common values and symbols which are transmitted with the help of mass media across the world. At the same time, English is able to integrate into local cultures, and to represent diverse sociolinguistic histories, and multilingual-cultural identities. There are many terms that are widely used today describing the status of English language in the world: World Standard Spoken English, globish, glocal English or World Englishes.

Different opinions concerning the English language as a mean of international communication have been expressed. The author emphasizes the importance of English, which gradually grasps the world educational space, a process causing heated debate in non-English speaking communities and promotes the use of protective measures to counteract its excess spread, the author stresses the prospect of domination of the English language in the European communicative space today forced European intellectuals begin the process of encouraging people to learn a «second language» – an easy to digest, this language should be similar to the first – the mother thus introduced the concept of «second mother tongue» (second mother tongue), whose development can begin at school and continue in higher education.

***Key words:** lingua franca, globalization, varieties of English, global English.*